

Pr Liisa-Ly Pakosta
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 14.11.2024 nr 8-3/5169-11

Meie 28.11.2024 nr 6-3/24-396

Arvamus kohtumenetluse tõhustamise ettepanekutele

Lugupeetud justiits- ja digiminister

Arvamus kohtumenetluse tõhustamise ettepanekutele

Tänan võimaluse eest esitada arvamust kohtumenetluse tõhustamise ettepanekutele. Muudatusettepanekud puudutavad notari tasu seadust, pankrotiseadust, pereküvitiste seadust, põhiseadusliku järelevalve kohtumenetluse seadust, riigi õigusabi seadust, sotsiaalhoolekande seadust, tsiviilkohtumenetluse seadustikku ja täitemenetluse seadustikku.

Ettepanekutega tutvumise järgselt laekus kohtu esimehele arvamusi Harju Maakohtu kohtunikelt ja kohtujuristidelt. Ettepanekutele laekunud arvamused on alljärgnevad.

I. Notari tasu seaduse muutmine

Kohus toetab sisuliselt ettepanekut. Mõõname, et notaritasudest vabastamine ei oma puutumust kohtumenetlusega, kuid olemasoleva regulatsiooni eesmärk on tagada neutraalne otsustus notaritasust vabastamisel. Kui notarid hakkavad ise otsustama notaritasust vabastamist, siis otsustavad nad enda rahakoti üle ja see võib vaidluste hulka praegusega võrreldes muuta. Uue regulatsiooni koostamisel on vajalik kindlasti hinnata, kui palju see muudab halduskohtute

töökoormust. Kohtusüsteem on terviklik ja maakohtust vaidluste ülekandmine halduskohtusse ei muuda üldiselt kohtute ressursikasutust väiksemaks.

II. Pankrotiseaduse muutmine

1) Paragrahvi 10 lõike 7 ja § 13 lõike 5 kehtetuks tunnistamine ja § 17 lõike 1 esimese lause muutmine selliselt, et jäetakse kohtu otsustada, kas vaadata pankrotiavaldus läbi kohtuistungil, st avaldaja ei saa istungit taotleda.

Ettepanekut võib kaaluda, kuid tuleb rõhutada, et ettepanek lähtub ebaõigest eeldusest, et kirjalik menetlus on tõhusam, kui suuline menetlus. Pankrotimenetluses, eelkõige füüsiliste isikute maksejõuetusmenetluses ongi kõige tõhusam suuline menetlus, sest kohus peab saama isikuga tegeliku kontakti. Arvestades maksejõuetusmenetluse väga invasiivset iseloomu isiku ettevõtlusvabadusele ja muudele põhiõigustele, peab isikul olema õigus olla ära kuulatud kohtu poolt. Samas on mõistlik anda kohtule diskretsiooniõigus kohtuistungi pidamiseks sarnaselt muu hagita menetlusega. Sätte võib ümber sõnastada selliselt, et kohus peab tagama isikule võimaluse olla ära kuulatud.

2) Paragrahvi 32 lõike 2 muutmine selliselt, et piiratakse määruskaebeõigust.

Kohus toetab nimetatud ettepanekut.

3) Paragrahvi 82 lõike 4 neljas lause tunnistatakse kehtetuks, mis tähendab, et ringkonnakohtul ei ole kohustuslikku tähtaega häälte määramise määruskaebuse lahendamisel.

Spetsialiseerunud kohtunikud ei toeta muudatust. Pankrotimenetlus on oma loomult kiire ja nn elav menetlus, kus asjaolud muutuvad väga kiiresti. Olukorras, kus maakohtus on väga lühikesed menetlustähtajad ja kõrgemates astmetes neid ei ole, on oht, et pankrotimenetlus sumbub ringkonnakohtus. Ei saa nõustuda sellega, et häälte määramine ei ole kiire toiming. Häälte määramisest oleneb üldkoosolekul vastuvõetud otsuste kehtivus. Pankrotimenetluses on menetluse kulgemise seisukohast oluline, et oleks selgus, millised üldkoosoleku otsused kehtivad.

4) Paragrahvi 84 lõike 1 ja lõike 3 p 6 ja 7 muutmine, millega antakse kohtujuristile pädevus halduri, ajutise halduri, toimkonna tasude ja kulude kindlaksmääramiseks.

Ettepanekut võib kaaluda. Kohtujuristi pädevuse selge sõnastus seaduse tasandil on oluline. Kohtupraktikast tulenevalt ei ole selge, kas pankrotimenetluses halduri ja ajutise halduri ja toimkonna tasude ja kulude kindlaksmääramine on sisuline õigusemõistmine või mitte. Kohtujuristil on pädevus toimingutes, mis ei ole sisuline õigusemõistmine. Näiteks on vaidlused täituritasu suuruse üle kohtupraktika kohaselt õigusemõistmine.

Tuleb silmas pidada, et Riigikohtu üldkogu on 04.02.2014 otsuses 3-4-1-29-13 otsustanud tunnistada kohtute seaduse § 125¹ lõike 2 ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 174 lõike 8 osas, mille kohaselt võib tsiviilkohtumenetluses menetluskulud kindlaks määrata kohtujurist, põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.

Riigikohtu üldkogu on 26.06.2014 määruses 3-2-1-153-13 määranud tunnistada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 174 lg 8, mille kohaselt võib tsiviilkohtumenetluses menetluskulud kindlaks määrata kohtunikuabi, põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks.

5) Maakohus teeb ettepaneku kaaluda paragrahvi 100³ lõike 1 ja § 163 lõike 3 muutmist.

Kui seaduses on ettenähtud tähtajad teatud toimingute tegemiseks, siis need tähtajad peaksid olema mõistlikud, põhjendatud ja kooskõlas kõikide kohtuastmete praktikaga.

Näiteks on arusaamatu, miks on maakohtutele ette nähtud 30-päevane tähtaeg võlausaldajate nimekirja kinnitamiseks, kui määrusele määruskaebuse esitamisel ringkonnakohtule ega Riigikohtule mingit määruskaebuse lahendamise tähtaega antud ei ole. Seejuures esitatakse määruskaebuseid võlausaldajate nimekirjadele üksnes nendes asjades, kus on esitatud võlausaldajate nõuetele vastuväiteid. Sisuliste vastuväidete lahendamine nõuab suurt ajalist ressursi. Siinkohal on mõistlik eraldi välja tuua, et varasemalt lahendati sellised vaidlused eraldi hagimenetluses. Sellel ei ole mingit põhjust, miks maakohus peaks sisuliste vastuväidetega võlausaldajate nimekirja kinnitamise määruse lahendama kiirustades 30 päevaga (või maksimaalselt 60 päevaga), kui selle määruskaebuse esitamisel võib edasine lahendamine viibida ilma tähtajata. Seejuures pikemad tähtajad annaksid maakohtule võimaluse võlausaldajate vastuväiteid veelgi sisulisemalt läbi kirjutada, mis vähendaks ilmselt ka kõrgemate astmete töökoormust. Asjakohane on ka märkida, et tulenevalt kohtupraktika muutusest on hulgaliselt saagenenud pankrotihaldurite vastuväited tarbijakrediidi lepingutest tulenevate võlausaldajate nõuetele, mis tuleb kohtutel sisuliselt lahendada. Eeltoodust tulenevalt võiks PankrS § 100³ lg 1 ettenähtud tähtaeg võlausaldajate nimekirja kinnitamiseks olla vähemalt 60 päeva, mida võiks vajaduse korral pikendada veel 60 päeva võrra.

Seadusesse ei peaks panema kirja tähtaegu, mille järgimist ei ole võimalik kohtutelt nõuda. Näiteks on arusaamatu, miks tuleb kohtul kinnitada pankrotimenetluse lõpparuanne kümne päeva jooksul pärast vastuväidete esitamise tähtaja möödumist. Sellel ei ole ühtegi sisulist põhjust, miks sellise toimingu peaks kohus tegema niivõrd lühikese aja jooksul. Ühtlasi on praktikas äärmiselt tavaline olukord, kus pankrotihaldur esitab lõpparuande kohtule tunduvalt hiljem kui oli vastuväidete esitamise tähtaeg, kuivõrd vastuväidete esitamise tähtaja määrab just haldur. Selliselt ei sõltu seaduses sätestatud toimingu tegemise tähtaegsus isegi mitte kohtust. Eeltoodust tulenevalt võiks PankrS § 163 lg 3 sõnastust muuta järgmiselt: kolmekümne päeva jooksul pärast kohtule lõpparuande esitamist otsustab kohus lõpparuande kinnitamise ja pankrotimenetluse lõpetamise, tehes selle kohta määruse. Kohus võib vastuväidete ärakuulamiseks pidada istungi.

Ka pankrotiavalduse läbivaatamisele ja ajutise halduri nimetamise otsustamisele ettenähtud tähtajad on ebamõistlikult lühikesed ning neid on praktikas sageli keeruline järgida. Kõige rohkem tekitab probleeme võlausaldajate ja pärandvara pankrotiavalduste tähtaegne menetlemine. Võlausaldaja pankrotiavalduste menetlemine muutub sageli väga sisuliseks või keerukaks, mille tõttu paluvad menetlusosalised tähtaegade pikendamist seisukohtade esitamiseks. Selliselt ei ole kohtul võimalik seaduses sätestatud tähtaegade raamistikus püsida. Ühtlasi tekitab kohtutele probleeme ka võlgnikele menetlusedokumentide kättetoimetamine. Sageli võtab see nii kaua aega, et seadusega antud tähtajad on edasise toimingu tegemiseks juba möödunud.

Pärandvara pankrotiavalduste puhul jääb sageli ajutine haldur nimetamata, sest inventuur on tehtud ja puudub piisav vara pankrotimenetluse läbiviimiseks. Juhindudes PankrS § 15 lg 1 tuleks kohtul pärandvara pankrotiavalduse menetlusse võtmisel määrata deposiidi tasumise tähtaeg, oodata selle tähtaja möödumist ja teha määrus menetluse raugemise kohta kõigest kümne päeva jooksul. Seejuures deposiidi tasumiseks antav tähtaeg ei tohiks võlausaldajate huve arvestades olla ebamõistlikult lühike. Eeltoodust tulenevalt tuleks kõnealused tähtajad

seaduses üle vaadata ja määrata realistlikud tähtajad, mis tagavad piisavalt kiire pankrotimenetluse, kuid ei ole ebamõistlikud.

Kokkuvõtvalt on mõistetav, et pankrotimenetlus peab toimuma kiirelt, kuid seaduses sätestatud tähtajad ei saa olla vastuolus praktikas väljakujunenud menetluse kiiruse ja realistlike olukordadega. Pidev ebarealistlike tähtaegade järgimine suurendab kohtute töökoormust ja tekitab asjatut stressi. See tekitab spetsialiseerunud kohtunikel ka olukorra, kus pidevalt võetakse tööjärjekorras ette lühikeste tähtaegadega pankrotiasjad, mille tõttu ei jätku aega muudes menetlustes edasiste menetlustoimingute tegemiseks. Pikemad tähtajad annaksid parema võimaluse tööaja planeerimiseks. Ühtlasi ei ole millegagi põhjendatud kohtute ebavõrdne kohtlemine, mida ilmestab hästi ka praegune muudatusettepanek, millega kaotatakse ringkonnakohtutelt tähtaeg häälte määramise määrusele esitatud määruskaebuse lahendamiseks, kuid maakohus peab sisulise häälte vaidluse lahendama määrusega ikka hiljemalt järgmisel tööpäeval.

III. Perekohustuste seaduse muutmine

Kommentaari on üldisemalt elatisabi regulatsiooni kohta, mitte konkreetse paragrahvi kohta. Toetame põhimõtet, et elatisabi saamiseks ei ole tingimata vajalik kohtupoolne hagi tagamise määrus, kuivõrd senine piirang on kohtute ressursikasutuse mõttes ebamõistlik. Kohtutele on murekoht see, kui kohtumenetlus lõpeb muu lahendiga kui sisulise otsusega. See toob kaasa olukorra, kus elatisabi nõutakse tagasi vanemalt, kuigi tegelikult võidi nt kompromissiga kokku leppida siiski elatise tasumises. Elatisabi tagasinõudmise regulatsiooni puhul tuleb kaaluda, kas see võib mõjutada isikuid kompromisse mitte sõlmima. See puudutab nii menetlusvälist kompromissi, mille tulemusel hageja hagist loobub või tagasi võtab, aga ka kohtu poolt kinnitatavat kompromissi. Kui elatisabi tagasinõudmise hirmus jäävad kompromissid sõlmimata, koormab see kohtuid.

22.11.2024 toimunud maa- ja ringkonnakohtute ümarlaval oli mh arutelu teemaks ka elatisabi. Toome siinkohal välja arutelu põhipunktid.

Selget ja ühist arusaama, kas elatisabiga peaks arvestama elatise väljamõistmisel kohtuotsuses, kohtud kujundanud ei ole.

Näide: laps sai riigil elatisabi 150 eurot kuus alates makseettepaneku tegemisest 150 päeva jooksul. Maksekäsu kiirmenetlus läks üle hagimenetluseks. Esitati hagi nõudes elatise väljamõistmist miinimumsummas (287,72 eurot igakuiselt) alates makseettepaneku tegemisest kuni lapse täisealiseks saamiseni. Kostja hagile ei vasta. Hageja palub teha TSO.

Kas riigi poolt lapsele väljamakstud elatisabiga peaks arvestama elatise väljamõistmisel, st arvestama perioodil makseettepaneku tegemisest kuni 150 päeva eest tasutud elatisabiga (ca 750 eurot) või peaks välja mõistma tavapärase miinimumelatise?

PHS § 57 lg 1 kohaselt kui lapsel oli kohtumenetluse ajal õigus nõuda ülalpidamist võlgnikult, läheb kohtumenetlusaegse elatisabi saaja nõue elatisabi määramise otsuse tegemisel üle riigile võlgniku ja võlausaldaja vahelises vaidluses tehtud kohtulahendis märgitud ulatuses, kuid mitte rohkem kui elatisabi taotlejale riigi poolt väljamakstud elatisabi ulatuses. TsMS § 210 järgi ei tohiks nõude üleminek mõjutada asja menetlust (kommentaari kohaselt kohaldub see ka juhul, kui nõue läheb üle seaduse alusel).

Topelt ei peaks võlgnik maksma, st ta ei peaks maksma lapsele täismääras elatist perioodi eest, kui laps sai elatisabi, ja samal ajal maksma ka riigile tagasi lapse saadud elatisabi. Kas see on pigem küsimus, et kellel on õigus antud elatisabi osas nõuda täitmist (ehk siis vaidluse korral

sundtäitmise vaidlustamise olukord nt kui laps asub sisse nõudma otsuse alusel väljamõistetud elatist ka saadud elatisabi osas)?

SKA selgitas, et nemad pöörduvad võlgniku vastu elatisabi tõttu regressinõudega enda tehtud ettekirjutuse alusel (st täitedokument on ettekirjutus kui haldusakt, mitte tsiviilkohtu lahend, millega on elatis väljamõistetud). Seega nad elatise asjas tehtud otsust ei kasuta. Küll aga on elatise asjas tehtud otsus nende jaoks eeldus, et hakata võlgnikult sisse nõudma väljamõistetud elatist.

Kui nõustuda, et elatisabiga peaks kohus arvestama, kas siis peaks igas elatise kaasuses elatisabiga seonduvad asjaolud ise omal algatusel välja selgitama ja sellega elatise väljamõistmisel arvestama – sest need asjaolud ei pruugi olla kostjale teada ja vaevalt on tal nutikust, et selline vastuväide tõstatada.

IV. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse muutmine

Maakohus toetab esitatud ettepanekuid.

V. Riigi õigusabi seaduse muutmine

1) Paragrahvi 7 lõike 1 punktis 4 asendatakse sõna „kahekordset“ sõnaga „kolmekordset“.

Kvalifitseeritud õigusabi kasutamine menetlusosaliste poolt vähendab kohtute menetluskoormust oluliselt. Kohtu hinnangul tuleks lõpetada ebakvaliteetse esmatasandi õigusabi pakkumine ja suunata see raha advokatuurile kvaliteetse esmatasandi õigusabi pakkumiseks. Siis ei oleks ka vajadust tõsta sissetuleku määra. Õigusabikulude kindlustuse propageerimine on tervitatav, kuid puudub põhjuslik seos õigusabi saamise ja õigusabi kindlustuse vahel.

2) Paragrahvi 10 lõige 3¹ tunnistatakse kehtetuks ning lõige 3 muudetakse ja sõnastatakse nii, et taotlus riigi õigusabi saamiseks esindamisena tsiviilasja kohtueelses menetluses, haldusmenetluses või väärtetoasja kohtuvälises menetluses, õigusdokumendi koostamisena või muu õiguslase nõustamise või esindamisena esitatakse Eesti Advokatuurile.

Kohus toetab esitatud ettepanekut. Samas tuleb tagada, et isiku õigused keelduva otsuse korral oleksid tagatud läbi kaebemenetluse. Sätestada tuleks kaebekord ja hinnata selle mõju kohtute töökoormusele.

3) Lisaks esitatud ettepanekutele võiks kaaluda, kas riigi õigusabi tasu ja kulude kindlaksmääramine võiks (sarnaselt ettepanekute II osa p-ga 4) kuuluda kohtujuristi pädevusse. Tegemist ei ole sisulise õigusemõistmise küsimusega. Muudatus võimaldab tööd paindlikumalt korraldada ja säästa kohtuniku ressursi olulisemate ja keerulisemate küsimuste jaoks. Kui pankrotiseaduses teha muudatused, mis annavad halduri tasu määramise õiguse kohtujuristile, on võimalik anda ka riigi õigusabi tasu määramise õigus kohtujuristile. Teisalt kehtivad ka siinkohal põhiseaduslikkuse kriteeriumid, millele oleme viidanud pankrotiseaduse muudatuste ettepaneku juures.

VI. Sotsiaalhoolekande seaduse muutmine

Spetsialiseerunud kohtunikud toetavad SHS § 105 muudatusettepanekuid esitatud põhjendustel.

VII. Tsiiviilkohtumenetluse seadistiku muutmine

1) Paragrahvi 16 täiendamine selliselt, et on võimalik kohtuasjade lahendamine kolmeliikmelises koosseisus.

Maakohus toetab esitatud ettepanekut.

2) Paragrahvis 49 sätestatud protokollide koostamise detailne reguleerimine.

Maakohus ei toeta muudatust. Kohtu tööprotsesside detailne reguleerimine seaduse tasandil on tarbetu ja takistab töökorralduses kiirete muudatuste tegemist. TsMS § 49 lõigete 2 ja 3 muutmise antud kujul ei tõhusta kohtumenetlust. Muudatuse selgitusest nähtuvalt on sätte eesmärk ilmselt kohtusisese ja kohtuniku töökorralduse reguleerimine selliselt, et kohtuistungil osaleb ainult kohtunik. Kohtuistungi sekretäri istungil osalemist soovitakse seaduse tasandil piirata. Menetlusseadusega ei peaks lahendama personaliküsimusi.

Ka täna otsustab lõppastmes kohtunik kirjaliku protokollide sisu üle. Kui kavandatud muudatuse tagajärjena kaob kohtunikult üldse istungil sekretäri tugi (sh istungi salvestamise korraldamiseks), siis pole see mõistlik. Tehniliste küsimustega tegelemine kohtuistungil ajal häiriks keskendumist ja paneks kohtunikule palju ülesandeid, mis vastavad kvalifikatsioonile ei eelda. Sätte kavandatav muudatus ei arvesta ka võimalike tehnoloogiliste muudatustega.

Ebaselgeks jääb, mida on mõeldud eraldi protokollimist võimaldaval viisil asjaolude jäädvustamise korraldamise all. Protokollide sisulisemaks ja konkreetsemaks muutmise ettepanek ei ole iseenesest vale, kuid istungite laus-salvestamise tingimustes on küsitav, millist lisandväärtust selline protokoll annab ning miks ei saa protokollide koostamine jääda kohtuistungi sekretäri ülesandeks. Protokolli aitaks muuta konkreetsemaks (eelkõige § 50 lg 1 p 8 osas) see, kui menetlusosaliste nõuete ja vastuväidete põhisisu protokollitaks ulatuses, milles see ei ole kajastatud kohtule esitatud kirjalikes dokumentides, üksnes menetlusosalise taotlusel (lg 2). Menetlusosaline teab ise kõige paremini, millises ulatuses soovib ta varem esitatut täiendada või täpsustada. Selle ülesande panemine kohtule ja istungite laus-salvestamine ongi tekitanud olukorra, kus kohtuniku piiratud ajaliste ressursside tingimustes on istungite protokollid üha enam laialivalguvad.

Mõistlikuks (või vähemalt ainuvõimalikuks) ei saa pidada korraldust, kus kohtunik peab istungil lisaks istungi juhtimisele jt ülesannatele pidevalt refereerima menetlusosaliste sõnavõtte või – veel enam – korraldama (v.a erandjuhtudel) iseseisvalt istungi protokollimise. Nt isikute ülekuulamise peaks sekretäri abi olema iseenesest mõistetav.

Hagimenetlustes, eriti mahukates sisulistes vaidlustes (näiteks ehitusvaidlus, müügilepingud, lepingulised kohustused), saab muudatusel olema soovitud vastupidi mõju. Ei ole mõistlik kulutada kohtuniku ressurssi istungi sisulise juhtimise, selgitamiskohustuse täitmise, mis tihti on mahukas ja keerukas, eelmenetluses tõendite vastuvõtmise otsustamise, sisuliste taotluste lahendamise jmt kõrval sellele, et kohtunik iga mõne lause tagant katkestab loogiliselt kulgeva arutelu menetlusosalistega, et võtta kokku ja dikteerida salvestusse või sekretärile, mis eelnevalt öeldust tuleks protokollida. Lisaks istungi loogilise kulgemise katkestamisele

pikendab selline protokollimine oluliselt (kuni kahekordselt) istungiaega, sest kohtunik peab pärast istungil antud selgitust või pärast menetlusosalise seisukoha kuulmist seda veelkordselt refereerima sekretärile. Veel ebamõistlikum on kulutada kohtuniku aega protokollis hilisemale koostamisele, kui istungil protokollis sisu ei dikteerita.

TsMS § 49 lg 2 jätab sisustamata, millised on olulised põhjused, millal kohtunik võib kasutada kohtuistungi sekretäri abi menetlustoimingu protokollimisel. See võib takistada õigusemõistmist, sest kohtunikule tekib koormus igakordselt menetlusväliselt põhjendada (nt istungiteenistusele), miks on vaja istungile protokollimiseks abi. Näiteks isikute ülekuulamisel sekretäri abi kasutamine peaks olema iseenesest mõistetav.

Kavandata TsMS § 49 lg 2 muudatus võib olla asjakohane ja aidata aega kokku hoida hagita menetlustes ärakuulamistel. Sellisel juhul tuleks protokollimisest üldse loobuda ja piirduda üksnes salvestisega.

3) Paragrahv 51 lg 11 ja 12.

Maakohus ei toeta esitatud ettepanekuid Maakohtus on suundumus töökorralduslikult vastupidine. Peame otstarbekaks, et kohtuistung lõpuks oleks valmis ka istungi protokoll, mida siis vajadusel saab korrigeerida (nimed, trükivead) vahetult pärast istungit. Protokollis hilisem koostamine kellegi nõudmisel on kohtu töökoormust oluliselt suurendav, sest kohtunik ei mäleta hiljem, mis oli kirjas menetluskirjeldustes ja mis istungil uut ning olulist avaldati. Istungiks valmistudes on see kõik selge aga kahjuks väga lühiajaliselt. Kohtuasjades, kus toimub mitu istungit (korraldav istung, kompromissi arutelu, põhiistung), saab kaebuse esitamine selgeks alles pärast lahendi tegemist ja sellisel ajal salvestise järgi protokollis koostamine on oluliselt ajamahukam kui kohe protokollis koostamine.

Toetame TsMS § 51 täiendamist lõikega 11. Istungite laus-salvestamise tingimustes aitaks lõige 11 vähendada protokollimisele kuuluvat ressursi. Nagu on õigesti välja toodud, ei pea protokoll, kui õiguslikult relevantse sisuga ja kindla tõendusliku jõuga tõend, menetluse käigu kohta enam olema ilmtingimata teksti kujul. Teatud menetlustoimingute puhul on salvestis piisav.

Isegi mustandi alusel hilisema protokollis koostamine on ajamahukam, kui täna tavapärasel viisil protokollis koostamine. Põhimõtteliselt võiks protokollis soovija kasutada transkriptsiooni (kui peaks esinema kuulmispuue), aga siis peaks transkriptsiooni kasutamine olema sõnaselgelt seaduses kirjas. Transkriptsioon ei ole protokoll. Viimane võtab kokku olulise (TsMS § 49 lg 2 ja § 50 lg 1), erinevalt transkriptsioonist. Õigusliku tähendusega peaks siiski olema salvestis. Kohtule ei ole teada täna ühtegi kuulmispuudega esindajat, mis tähendab, et selline lahendus ei saaks olla menetlusosalisi oluliselt koormav.

Senise praktika kohaselt tahavad pooled tavaliselt saada teksti kujul protokollis (sh lihtmenetluse asjades, kus kohus saab jätta protokollis koostamata). Seejuures ei sõltu poolte soov sellest, kui pikk oli istung ja mida seal arutati. Seda arvestades saab eeldada, et pooled hakkavad kasutama õigust nõuda teksti kujul protokollis.

Seadusemuudatuse kavast jääb ebaselgeks, millal on menetlusosalisel õigus nõuda protokollis teksti kujul esitamist. Praeguse sõnastuse puhul on võimalik vähemalt kaks varianti: (a) menetlusosaline nõuab teksti kujul protokollis iga kord pärast menetlustoimingut, viidates soovile esitada apellatsioon- või määruskaebus; (b) menetlusosaline nõuab teksti kujul protokollis esitamist pärast lõplahendi tegemist.

Kui menetlusosaline nõuab protokolliga iga kord pärast menetlustoimingu tegemist, ei too see kaasa kohtu koormuse vähenemist. Kui menetlusosaline nõuab protokolliga esitamist pärast lõpplahendi tegemist, suurendab see kohtu koormust pärast asjas lõpplahendi tegemist.

Menetlusosaline saab edasikaebuses viidata salvestise ajamärkele, mida on praktikas kasutanud ka kõrgema astme kohtud. Eeldusel, et salvestisele tuleb selleks, et protokolliga teksti kujule mitte viia, lisada ajamärked, ei peaks täiendavalt ette nägema regulatsiooni menetlusosalistele ja kõrgema astme kohtule protokolliga tekstilisele kujule viimiseks. Tagantjärele protokolliga koostamine ei ole mõistlik, sest see tähendaks kohtule (kohtunikule) mitmete tundide pikkust täiendavat tööd salvestise kuulamiseks ja selle põhjal kokkuvõtliku protokolliga koostamiseks. Kokkuhoiu asemel suurendaks selline muudatus hoopis töökoormust. Kui kõrgema astme kohus soovib protokolliga tekstilisel kujul, on tal võimalik helisalvestis transkribeerida. Kaasneb risk, et taotlusi protokolliga tekstilisele kujule viimiseks esitatakse (menetlusosaliste poolt) kergekäeliselt.

Seadusemuudatuse kavast jääb ebaselgeks, millise aja jooksul on menetlusosalisel õigus nõuda protokolliga ning millise aja jooksul peab kohus nõude saamisest protokolliga esitama.

Ka tekib küsimus kaebeõiguse kulgemisest. Kas protokolliga esitamise nõude esitamine peatab kaebetähtaja kulgemise? Kuidas mõjutab protokolliga vastuväite esitamine kaebetähtaja kulgemist? Kuidas kulgeb kaebetähtaeg siis, kui menetlusosaline taotleb kaebetähtaja viimasel päeval teksti kujul protokolliga? Puudub TsMS § 448 lg-ga 4¹ analoogne regulatsioon.

TsMS § 51 lg 12 järgi on kõrgema astme kohtul õigus nõuda protokolliga teksti kujule viimist. Kõrgema astme kohus pigem hakkab seda igakordselt nõudma. Seda kinnitab senine kohtupraktika. TsMS § 52 lg 2 sätestab sõnaselgelt kohtu õigust mitte protokollida tunnistajate, ekspertide ja menetlusosaliste salvestatud ütlusi ning vaatluse salvestatud tulemusi. Pärast kohtutes istungite helisalvestamise sisseviimist kasutasid maakohtud võimalust jätta isikute ütlused eraldi protokollimata. Seejärel tõlgendas Riigikohus TsMS § 52 lg 2 selliselt, et kohus protokollib salvestiste põhisisu alati, kui tunnistaja ütluste, eksperdi suulise arvamuse ja menetlusosalise vande all antud seletusega soovitakse tõendada asjaolusid, millest asja lahendamine olulises osas sõltub (vt RKTko 28.10.2019 2-16-122860, p 13.2). Sellega on TsMS § 52 lg 2 muudetud sisutühjaks ning maa- ja ringkonnakohus ei saa jätta ütlusi ja vaatluste tulemusi protokollimata, sest kohus kuulab üle isikuid üksnes selleks, et saada teavet vaidlusaluste asjaolude kohta, mille tuvastamine on asja lahendamiseks vajalik.

Tõhusama kohtumenetluse eesmärgil tuleks kaaluda võimalust jätta tunnistajate, ekspertide ja poole vande all antud seletus protokollimata ja kasutada tõendina üksnes salvestist.

Eeltoodut arvestades ei too seadusemuudatus ilmselt kaasa soovitud eesmärki. Tsiviilkohtumenetlust muudaks tõhusamaks see, kui sätestada seadusega sõnaselgelt, et menetlustoimingu protokolliga koostatakse heli- või videosalvestise vormis ning muus vormis protokolliga koostamine on kohtu diskretsiooniõigus (nt kui heli- või videosalvestise tegemine ei ole võimalik, teksti kujul protokolliga koostamine on tingitud menetlusosalise erivajadusest vms).

Seadusesse ei peaks lisama menetlusosalise ja kõrgema kohtu õigust nõuda protokolliga teksti kujul esitamist. Protokolliga heli- või videosalvestise vorminõude kehtestamine ei ole menetlusosalistele ja kõrgema astme kohtule liigselt koormav. Juba praegu kasutavad kohtud istungite helisalvestiste transkribeerimiseks tarkvaralahendust. Kui kõrgema astme kohus

soovib protokoll teksti kujul näha, on tal ise võimalik menetlustoimingu helisalvestis transkribeerida.

Menetlusosalise soovil saab seda teha ka kohus transkribeeringu menetlusosalisele esitamiseks, kuid sellisel juhul ei peaks olema transkribeeringul õiguslikku tähendust, st protokoll tähendus on üksnes salvestisel. Võib kaaluda ka transkribeerimistarkvara kättesaadavaks tegemist menetlusosalistele.

Kavandatud TsMS § 51 täiendamine lõigetega 11 ja 12 on mõistlik osas, kus kohtunik saab otsustada, et kirjalikku protokoll ei koostata ja seda asendab helisalvestis.

4) Paragrahv § 59 sätestatakse, et kohtu loal võib avalikes huvides tutvuda jõustumata kohtulahendiga ja selle avalikustada, et kõrvaldada vaidluse ja kahtlused, kas tsiviilasjas saab jõustumata kohtulahendit avalikustada. Sätte järgi võib kohus seda lubada avalikes huvides.

Maakohus nõustub sätte sisuga põhimõtteliselt, kui see jääb üksnes kohtu otsustada ega ole tegemist oma sisult menetlusliku taotlusega. Ettepanekust jääb selgusetuks, kas avalikustamine toimub kellegi taotluse alusel või kohtu enda algatusel. Kui taotluse alusel, siis kuidas on hinnatud võimalike taotluste hulka. Puudub selgus, kes on sätte adressaat? Kindlasti ei vähenda kohtute töökoormust olukord, kus menetlusosaline või muu isik saab esitada kohtule veel ühe taotluse, mida kohus peab kiireloomuliselt menetlema, sest üldjuhul on selline avalikustamine ajakriitiline. Sättes ei selgu, kas kohus ise avaldab lahendi või kohus annab loa menetlusosalisele avaldada lahend.

Kui on peetud silmas üksnes kohtu diskretsiooniõigusega otsustust, mida ei saa ei menetlusosaline ega ka menetlusväline isik taotleda, siis on see sobiv.

5) Paragrahvide 144 ja 175 muudatused nõustaja tasu osas.

Maakohus ei toeta esitatud ettepanekut, sest see toob vajaduse hinnata menetluskulude puhul veel üht lisaasjaolu. Muudatus, millega muutuvad hüvitatavaks ka nõustajate kulud, ei ole piisavalt põhjendatud ning sellest saadav kasu jääb arusaamatuks. Juba praegu on probleem formaalselt esindaja nõuetele vastavate esindajate kvaliteediga. Juhul kui lubada hüvitavate kuludega menetlustesse nõustajaid, kellele ei ole mistahes haridusnõudeid ette nähtud, muutub olukord ilmselt veel kehvemaks ning menetlustes hakkavad osalema selleks ebapädevad nõustajad. Kohtute koormus nende isikute kulude hüvitamise põhjendatuse kontrollimisel suureneb oluliselt.

TsMS § 144 punkti 1 ja TsMS § 175 lõigete 1 ja 2 muudatuse kava rakendamisel muutub oluline põhimõte. Kehtiva seaduse kohaselt ei kuulu hüvitamisele nõustaja kulud ja õigusabikulud, mis ei ole tekkinud esindaja tegevusest sh enne menetlus tehtud kulud. Seadusemuudatuse kohaselt tekib menetlusosalisele õigus nõuda ka nõustaja kulude ja muude õigusabikulude hüvitamist.

Kavandatud seadusemuudatus ei too kaasa tõhusamat menetlust menetluskulude kindlaksmääramisel, sest suureneb hinnatavate andmete maht (tekib juurde uus kululiik, mida kohus hindama peab), mis suurendab menetluskulude kindlaksmääramise ajakulu. Lisaks võib nõustajate laiem kasutamine tuua kaasa menetlusosaliste esitatavate menetlusedokumentide ning tehtavate menetlustoimingute kvaliteedi languse.

TsMS § 228 lg 1 üheks eesmärgiks oli anda menetlusosalisele õigus kasutada eriteadmisi omava nõustaja abi, kes saaks abistada menetlusosalist asjast arusaamisel ning anda kohtule selgitusi.

Menetlusosalised sisustavad TsMS § 228 lg-s 1 sätestatud nõustaja mõistet eelkõige õigusnõustajana. TsMS kehtiva redaktsiooni § 175 lg 2 lause 2 on senini piiranud menetlusosaliste soovi kasutada menetluses õigusnõustaja teenuseid, sest õigusnõustaja osutatud õigusabi ei hüvitata. Kui TsMS § 175 lg 2 lauses 2 sätestatud kulude hüvitamise piirang tühistatakse, võib eeldada õigusnõustaja teenuse kasutamise kasvu.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik ei sätesta õigusnõustaja kvalifikatsiooninõudeid, sh keeleoskuse nõuet. Seetõttu toob õigusnõustajate laiem kasutamine eelduslikult kaasa menetlusosaliste esitatavate menetluskulude ning tehtavate menetlustoimingute kvaliteedi languse. Kvaliteedi langust saab eeldada, sest isegi TsMS § 218 lg 1 p-s 2 sätestatud kvalifikatsiooninõuetele vastavate mitteadvokaatidest esindajate õigusabi kvaliteedi kõikumine on suur ning on seetõttu jätkuvaks probleemiks. Õigusteenuse madal kvaliteet koormab kohtumenetlust ja toob kaasa vajaduse teha lisatoimingud (seaduse nõuetele mittevastavate menetluskulude käiguta jätmine (TsMS § 340¹), nõustaja menetlusest kõrvaldamine (TsMS § 45 lg 2)).

Hetkel kulub kohtutel palju aega menetlusosaliste menetluskulude kindlaksmääramisele. Kui samasugune kord hakkab kehtima ka nõustajate kulude osas, siis tuleb tagada täiendav rahaline ressurss nendega tegelemiseks. Seejuures praktikas tähendab sellise võimaluse tekitamine üksnes olukorda, kus isikud, kellel ei ole võimalik lepingulise esindajana menetluses osaleda, hakkavad isikut nõustama ja selle eest kulude hüvitamist nõudma. Juba praegu suurendavad ebapädevad lepingulised esindajad kohtute töökoormust märgatavalt. Sellisel juhul muutub olukord veelgi kehvemaks.

6) Paragrahv 176 ja 177.

Maakohus ei toeta esitatud muudatust. Kavandatav seadusemuudatus paneb kohtule kohustuse otsustada juba enne lõpplahendi tegemist, kas menetluskulud määratakse kindlaks lõpplahendis või pärast lõpplahendi jõustumist. Seadusemuudatus võtab kohtult ära diskretsiooniõiguse otsustada lõpplahendi tegemisel, kas määrata menetluskulud kindlaks lõpplahendis või pärast selle jõustumist. Valikuõiguse äravõtmine muudab menetluse kohmakamaks.

Kohtul ei ole võimalik enne lõpplahendi teatavakstegemist tõsikindlalt hinnata, kui suure osa moodustab lõpplahendist menetluskuludega seonduv. Kui pooled menetluskulude suuruse üle ei vaidle, võib menetluskulude kindlaksmääramisega seonduv moodustada lõpplahendist marginaalse osa. Kui menetlusosalised vaidlevad menetluskulude suuruse üle, võib menetluskulude kindlaksmääramine moodustada lõpplahendist ja selle koostamisele kuluvast ajast olulise osa. Samuti ei pruugi lõpplahendi tegemise ajal olla kõik kulud selgunud (näiteks ei pruugi olla jõustunud määrused ekspertiisikulude, tunnistajatasu vms sellise kindlaksmääramiseks, sest need on vaidlustatud).

Menetluse muudab paindlikumaks ja tõhusamaks see, kui kavandatava seadusemuudatuse raames säilitatakse kohtu õigus otsustada lõpplahendi tegemisel, kas menetluskulud määratakse kindlaks lõpplahendis või pärast selle jõustumist.

Maakohus ei toeta muudatust, mille kohaselt tuleb menetluskulude nimekirjas esitada detailselt kulude koosseis. Menetluskulude kindlaksmääramist muudab keerulisemaks olukord, kus lepingulised esindajad esitavad kümnete lehekülgede pikkuseid menetluskulude nimekirju, kus mh on kuluread välja toodud paari minuti kaupa. See on põhjendamatu ja ebapraktiline. Ettepanekus esile toodud sõnastus soodustab selliste menetluskulude nimekirjade esitamist veelgi.

7) Paragrahv 177.

Muudatuse sisust ei selgu, kas menetlusosalised peavad ise taotlema enda kulude kindlaksmääramist ja kui ei taotle, kas siis kohus neid kindlaks ei määragi. Või pannakse sellega kohtutele ette sisuline tähtaeg menetluskulude kindlaksmääramiseks. Kui tegemist on kohtule tähtaja seadmisega menetluskulude kindlaksmääramiseks, siis muudatusettepanekut ei toeta. Kohtute töökoormus ei võimalda niivõrd lühikese aja jooksul lahendada menetluskulude kindlaksmääramise taotluseid, mis teatud juhtudel võivad olla mahukamad kui sisuline vaidlus ise.

8) Paragrahv 186 lõike 5 täiendamine selliselt, et menetlusabi taotluse esitamisel võib kohus eeldada esitatud andmete õigsust ja täielikkust.

Sellisel kujul maakohus ettepanekut ei toeta. Tegelikult esitatakse kohtule väga palju ebakohaste andmetega menetlusabi taotluseid kas oskamatusel või teadmatusel, võib-olla ka pahatahtlikult. Muudatusest jääb selgusetuks, kas kohus peab ka põhjendama, kui seadusega sätestatud eeldusest ei lähtuta ja soovitakse andmeid kontrollida või täiendada. Menetlusabi tühistamise võimalus ja täpsed tagajärjed tuleb ka seadusega sätestada (nt jätab kohus hagi läbi vaatamata).

Probleemi lahendamiseks on vajalik tehnoloogiline lahendus, mille abil saaks kohust teha automaatselt päringuid soovitud asutustele, sh krediidasutustele ja need omakorda võiksid esitada andmed otse kohtu infosüsteemi, mitte vahetama kohtuga kirju.

9) Paragrahvide 236, 237, 351, 363, 392, 394 muudatused.

Maakohus ei toeta ettepanekut.

Hagile ja kostja vastusele tõendite lisamise piiramine on: (a) õiguslikult toimeta (seadus ei sätesta tagajärge, kui esitatakse ebavajalikud tõendid koos hagi või kostja vastusega) või (b) kohtu töökoormust suurendav (kui kohus hakkab eraldi kontrollima, kas konkreetset tõendit ikka oli kohe koos hagi või kostja vastusega vaja esitada). Ka praegu ei nõua seadus hagile tõendite lisamist vaid üksnes nende nimetamist hagiavalduses. Hagiavaldusest peavad nähtuma kõik hagi aluseks olevad peamised asjaolud ning kohus ei otsi ise tõenditest asjaolusid hagi sisustamiseks. Seetõttu ei peaks olema seaduses viidet sellele, et hagile lisatud tõendite vajalikkus on tagada kohtu poolt hagist arusaamine.

Muudatusettepanekutega luuakse eelmenetluse raames eraldi menetlusstaadium – nn asjaolude väljaselgitamine. Muudatusettepanekust ei nähtu, millist olemasolevat probleemi lahendatakse ja kuidas eraldi menetlusstaadiumi loomine asja menetlust tõhusamaks muudab. Asjaolude väljaselgitamine ja pooltele korralduste andmine, sh ettepaneku tegemine esitada tõendeid, on kohtu ülesanneteks ka kehtiva seaduse kohaselt. Muudatus teeb kohtumenetluse tarbetult detailirohkeks. Säte nõuab kohtult igal juhul aktiivset sekkumist sõnastamiseks, et vaidluses on asjaolud selged. Sellise lisaetapi loomine menetlusse toob juurde vaidluse poolte vahel, mis on olulised vaidlusalused asjaolud ja mis mitte.

Põhimõtte, et asjaolu kohta, mille üle pooled ei vaidle, tõendeid esitama ei pea, on tsiviilkohtumenetluses kohtupraktikaga juurdunud ning seadusega seda eraldi reguleerima ei pea. Samas aitab kõikide vajalike tõendite menetluse võimalikult varases staadiumis esitamine kaasa sellele, et kohtul on olemas kogu vajalik informatsioon nii korraldava istungi eel kui ka

laiemalt eelmenetluse läbiviimiseks. Samuti annab see kohtule parema võimaluse kompromissettepanekute tegemiseks.

Kohtul on võimalus ebavajalikud tõendid menetlusest kõrvaldada ja tagastada ka kehtiva seaduse alusel.

Ettepanek halvaks vähemalt tarbijakrediidi menetlused täielikult, sest neis pole pea kunagi kostjat, kes millelegi vastu vaidleks. Esiteks ei osale tarbijakrediidi (ja ka sideteenuse võlgade jms võlgade) asjades kostjad menetluses (neid ei õnnestu ka kohtusse kutsuda), teiseks ei oskaks võlgnikud ka õieti enda eest seista. See võimaldaks mass-hagejatel veelgi vastutustundetult kirjutada hakis kokku mida iganes. Juba praegu on palju näiteid sellest, kuidas hagejad hakis tõtt ei kirjuta. Kui kohtult võetakse võimalus kostja puudumisel hakis kirjapandu tõele vastavust tõendite abil kontrollida, võiks sama hästi kõik menetlused, kus kostja ei osale, kinnitada ilma kohtunikuta. Iga täiendava liigutuse nõudmine hagejalt (sh nt ettepanek esitada tõendid) tähendab aga täiendavaid menetluskulusid, mis paraku lõpuks jäävad kas täielikult või osaliselt võlgniku kanda. Seetõttu oleks võlgade sissenõudjatele kahtlemata meelepärane, mida rohkem nad peaksid lisaliigutusi tegema.

Sätte kuritarvitamise oht on suur. Kohtul tuleb hakata ükshaaval hagejalt välja nõudma tõendeid, millele kostja vastu vaidleb. Seejuures tuleks ilmselt iga tõendi osas kohtul sisuliselt põhjendada, miks see tuleb esitada. Säte annaks hagejale võimaluse loetleda nimekirjas üles mh tõendid, mida tal ei eksisteeri ega ole võimalik saada, lihtsalt selleks, et kostjat hirmutada/survestada.

10) Paragrahvi 310² lisamine.

Maakohus ei toeta esitatud ettepanekut. TsMSi täiendamine §-ga 310² toob kohtule tööd juurde, mitte ei muuda menetlust tõhusamaks, sest igale sättele vastab menetlusosalise võimalus esitada vastavasisuline taotlus. Ka olukorras kus kättetoimetamine on kohtu töökohustus.

Juhime tähelepanu, et mõiste „avalik teenus“ on seni õigusaktides defineeritud üksnes ühes määruses, see on teenuste korraldamise ja teabehalduse alused. Selles määruses mõisteti avaliku teenuse all näiteks ka tulekahju kustutamise teenust jms. TsMSi lisatava sätte kohaselt võiks piirata mis iganes teenuse osutamist, sest lisatud on näidisloetelu. Tekib küsimus, kas kohus peab sel juhul tegema määruse, millega piirab selle isiku osas mingi konkreetse teenuse kättesaadavust ning kas näidisloetelu siiski liiga määratlemata ja kaugeleulatuv pole (kas on hinnatud põhiseaduspärasust).

Tegemist on ebalproportsionaalse ja liialt isikute õiguseid riivava meetmega menetlusedokumentide kättetoimetamiseks. Tekib küsimus, kuidas kohus teab, et isikule pakutakse erinevaid avalikke teenuseid. Selleks on vaja kohtul aktiivselt tutvuda erinevate registriandmetega, mis on aja ja töömahukas. Sellisel juhul on menetlusedokumentide kättetoimetamise temaatika lahendatud fiktsioonide kaudu ja see toimib. Sätte lisamine TsMSi suurendab kohtute töökoormust tunduvalt, kuivõrd sätte rakendamine nõuaks kohtult sisulist ja põhjendatud eraldi kohtumäärust. Ühtlasi tuleks eraldi määrusega lahendada ka meetme mahavõtmine.

TsMS täiendamisel §-ga 310² tuleks tagada, et menetlusedokumendi vastuvõtmisest selleks loodud portaali kaudu ei hoitaks põhjendamatu kõrval. Kaaluda võiks justiitsministri 06.07.2022 määruse nr 18 „Kättetoimetamisportaali teenuse nõuded“ § 7¹ kehtetuks tunnistamist (st dokument tuleks KÄPO vahendusel vastu võtta koheselt, misjärel on võimalik portaalil tegevusi jätkata) või vähemalt selles sätestatud tähtaegade lühendamist.

Lisaks soovitame tugevdada rahvastikuregistri õiguslikku staatust. Isikul on kohustus teavitada riiki enda e-posti ja postiaadressist ning et eeldatakse nende õigsust ja kättetoimetamine toimub ainult nendel kontaktidel. Sellisel juhul ei ole vaja ka piirata otseselt avalikke teenuseid, vaid piisabki sellest, et kui isik enda kontaktandmeid uuendatuna ei hoia, riskib ta sellega, et ta ei saa teada tema suhtes toimuvast menetlusest ja menetlus võidakse läbi viia tagaselja. Nõrk rahvastikuregister kaitseb ainult isikuid, kes soovivad pahatahtlikel põhjustel olla kättesaamatud. Miks peaks sellist olukorda võimaldama. Tugev rahvastikuregister lahendaks selle probleemi.

11) Paragrahvi 311¹ lõike 5¹ esimese lause muudatus, millega sätestatakse äriühingutele kättetoimetamise regulatsiooni ja § 317 lg 11 lisamine.

Maakohus ei toeta ettepanekut. Praegu on võimalik äriühingule toimetada kätte kohtudokumentid registris märgitud e-posti aadressile. Muudatuse kohaselt peaks kohus hakkama menetlusk dokumente kätte toimetama samaaegselt ka juhatuse liikmetele. Maakohus ei toeta üldse eraldi regulatsiooni sisseviimist, mille alusel tuleks äriühingule esmalt dokumentid kätte toimetada juhatuse liikmele isiklikult. See toob tarbetult tööd juurde. Äriühing kui juriidiline fiktsioon peab hoidma oma andmed registris õiged ja olema riigile kättesaadav. Teisalt ei pea juhatuse liige olema isikuks, kes äriühingus kõiki dokumente vastu võtab. Muudatus sekkuks liigselt ka äriühingu tegevusse.

12) Paragrahv 351 täiendamine.

Paragrahvi 351 täiendatakse lõikega 4 ja lisatakse, et asjaolude väljaselgitamine kehtib ka kirjalikus menetluses.

TsMS § 351 muudatusettepanekut tuleb pidada ebaõnnestunuks. Tarbetu säte, sest kohtud kohaldavad seda ka juba praegu. Kui kehtiva seaduse pinnalt peaks esinema ebaselgus, kas ka kirjalikus menetluses tuleb kohtul asjaolud välja selgitada, siis tuleks kaaluda kirjalikku menetlust puudutavate sätete täiendamist, mitte teha täiendust kohtuistungit puudutavatesse normidesse (TsMS-i 8. osa).

13) Paragrahvi 363 täiendamine.

Esitatud kujul maakohus kindlasti ei toeta muudatust. Iseenesest võib põhjendatud olla seadusemuudatus, millega suunatakse menetlusosalised tõendeid esitama menetluse hilisemas faasis, kui (ideaalis) on selgunud vaidluse all olevad asjaolud. Ettepanekus toodud lahendust sellisel kujul ei saa toetada, kuivõrd küsimus, millised tõendid on vajalikud hagiavalduse mõistmiseks, on hinnanguline ega taga soovitud eesmärki. Hagiavaldus peab ka praegu kehtiva seaduse järgi olema mõistetav ilma lisadeta (tõenditeta). Lisaks ei ole seaduses ette nähtud tagajärgi, kui ühes hagiavalduse või hagiavastusega esitatakse ebavajalikud tõendid – seega ei aitaks muudatus sellisel kujul tõenäoliselt menetlust optimeerida.

Samuti on raske näha vajadust veel ühes normis sätestada, et kohus tagab pooltele eelmenetluses tõendite esitamise võimaluse. Tõendite olemasolu hagi esitamisel annab kohtule rohkem võimalusi suunata kohtuasjas pooli juba varases staadiumis kompromissile minema, eelkõige lihtmenetluse asjades ja tarbijakrediitdivaidlustes. Kohtul peab olema võimalik teha menetlusotsustusi võimalikult laia info põhjal. Tõendite hilisem esitamine menetluses pikendab ka menetlusaega.

14) Paragrahv 383.

Kohus toetab esitatud ettepanekut. Erandlikes, kuid siiski küllalt tihti esinevates olukordades, on ka 100 000 euro piirmäär liiga väike. Võiks kehtestada piirmäära suunisena („ei tohi üldjuhul olla suurem kui ...“). Suurema tagatise kehtestamisel oleks tagajärjena eriline põhjendamiskohustus ja selle puudulikkuse korral oleks määrus lihtsasti vaidlustatav.

15) Paragrahv 392 ja 394 täiendused.

Maakohus ei toeta ettepanekut. Esiteks tuleks kriitiliselt hinnata, kas taotletava muudatuse sisu ei tulene juba olemasolevatest menetlusnormidest. Kui esineb selge vajadus eelmenetluse ülesandeid selgemalt kirjeldada, tuleks kaaluda, kuidas sobitub taotletav muudatus eelmenetluse normide laiemasse süsteemi. Alati ei ole kõige lihtsam lahendus (täiendada mõnda olemasolevat normi uue lõikega) parim.

Eesmärk, et pooled mõistaksid neile antud tähtaegu ja nende tähendust, on õilis, kuid taotletavat eesmärki ei aita saavutada see, kui pooled on seadusega kohustatud millestki aru saama („pooled peavad aru saama“). Menetlusosaliste õigusteadmised ja arusaamisvõime ei ole kohtu kontrolli all, mistõttu ei ole kohtul ka parima tahtmise juures võimalik lõpuni tagada, et pooled saaksid igal ajal aru, mis menetluse faasis ollakse. Selline sõnastus pikendab kohtumenetlust, sest kohus peaks saama aktiivset tagasisidet poolelt ehk kinnituse, et pool sai kohtu selgitustest aru.

16) Paragrahvi 437 sõnastus on ebaõnnestunud, kuid selgitust kohus toetab.

17) Paragrahvi 441 täiendatakse lõikega 11 järgmises sõnastuses:

„(11) Infosüsteemis ei pea otsust digitaalselt allkirjastama, kui kohtunik saab otsuse tegemist kinnitada usaldusväärselt ja turvaliselt muul viisil.“

Kohus iseenesest toetab infotehnoloogiliste uuenduste sisseviimist. Samas viitaks äsjasele Tartu Ringkonnakohtu lahendile registritrahvide asjas, milles kohus jõudis järeldusele, et trahvimäärus peaks olema allkirjastatud.

18) Paragrahvid 524 lg 4 (1), § 536 lg 1 § 477 lg 4.

TsMS § 524, lisatav lõige 4 (1) näeb ette võimaluse eestkostemenetluses kuulata isikud ära ka video teel, kui eelmisest vahetust ärakuulamisest on möödas vähem kui 3 aastat ja § 536 lg 1, täiendatakse kolmanda lausega, et kohus võib kinnisesse asutusse paigutamise menetluses kuulata isikuid ära ka video teel, kui eelmisest vahetust ärakuulamisest on möödas vähem kui 2 aastat.

Sisuliselt maakohus toetab ettepanekut. Kohtu arvates on vahetu mulje loomine oluline. Tegemist on isikutega, kelle arusaamisvõime on erinevatel põhjustel vähenenud, kuid siiski mitte olematu. Seetõttu on just vahetu suhtlemise nüansid olulised ja need võivad video teel kaduma minna. Samuti on oluline, et isik ei oleks mõjutatud kõrvalistest häiringutest või isikutest, kui ta kohtuga suhtleb. Vahetu ärakuulamine tagab selle. Samas olukorras, kus on teada, et isiku seisukord ei muutu ega parane ajas, võib olla video teel ärakuulamine alternatiivselt võimalik. Selgusetuks jääb siiski, miks on ühel juhul määratud ajaks 2 aastat ja teisel juhul 3 aastat. Sisulist vahet ei tohiks sellises olukorras olla.

Pöörame tähelepanu kohtupraktikale. Riigikohus on 17.11.2021 määruses 2-21-3613 asunud seisukohale, et isiku ärakuulamiseks TsMS § 536 mõttes ei saa pidada videosilla vahendusel toimuvat ärakuulamist.

Riigikohus on korduvalt juhtinud tähelepanu, et eestkostesajades vahetu mulje loomine ja isikul tahte avaldamise võime olemasolu korral sellele järgnev ärakuulamine toimub TsMS § 477 lg 4 teise lause ja TsMS § 524 lg 1 teise lause järgi isikuga suuliselt ja isiklikult kohtudes, üldjuhul isiku tavalises keskkonnas.

Kolleegium on lisaks märkinud, et vahetu mulje kujundamata jätmine võib olla õigustatud vaid erandjuhtumitel, nt kui isik on koomaseisundis. Sel juhul on ka täiesti ilmne, et isikut ei ole võimalik ära kuulata (3-2-1-127-14, 2-12-18265).

Kui Riigikohus ei ole oma seisukohta muutnud, siis võivad video teel ärakuulamise tõttu lahendid tühistamisele minna.

19) Paragrahv § 534 lg 5.

Kohus toetab tähtaja pikendamist. TsMS § 534 lg 5 võiks pikendada tähtaega 14 päevani. Isikule osutatav ravi hakkab mõjuma tegelikult alles 14 päeva jooksul ja tahtest olenematut ravi saab seejärel asendada patsiendi nõusolekuga.

20) Paragrahv 601 sunniraha.

Ühtlustada võiks menetlustrahvi ja sunniraha võimalused ning muuta ka vastavat kohtupraktikat. Trahvi instituut on praeguse ringkonnakohtu praktika kohaselt muutunud sisutühjaks, sest kõrgemad kohtud tühistavad kõik maakohu määratud trahvid, olgugi, et neid ei kohaldata kergekäeliselt.

21) Paragrahvi 613 lõige 1 punkt 1 muudetakse ja sõnastatakse nii, et kommunaalkulude võlavaidlused on hagimenetlus.

Kohus toetab esitatud ettepanekut. TsMS § 613 lg 1 p 1 muutmine aitaks oluliselt leevendada kohtute töökoormust selliste vaidluste lahendamisel. Kõnealused nõuded on suunatud konkreetse rahasumma saamisele ja neil puuduvad tavalised hagita menetlust iseloomustavad tunnused. Samuti ei vasta sellised nõuded TsMS § 475 lg-s 2 nimetatud tingimusele, sest neid saab vaadata läbi hagimenetluses. TsMS § 662 lg 3 võimaldab mh hagita menetluse lõpplahendi peale määruskaebuse põhjendamiseks esitada uusi asjaolusid ja tõendeid. Sel viisil vääratakse majandamiskulu nõuetes TsMS § 652 lg-tes 1–4 sätestatud üldist menetluslikku põhimõtet, et ringkonnakohus võtab kaebuse läbivaatamisel ja lahendamisel aluseks maakohutus esile toodud ja tuvastatud asjaolud. Praktikas on seetõttu juhtumeid, kus KÜ või korteriomanik alustab sisulist vaidlemist alles ringkonnakohtus. TsMS § 613 lg 1 p 1 muutes tuleks kaaluda, kas korrigeerimist vajavad ka teised TsMS-i sätted (nt § 486 lg 3, § 487 lg 1, § 482 lg 1 p 7).

Hagimenetlusel peaksid olema ka nt kindlustuse tagasinõuded korteriühistutele jm rahalised vaidlused korteriühistuga.

Kohus ei toeta kaasomandi vaidluste andmist hagita menetlusse. See muudab menetlused pikemaks (hea näide on just korteriomandi asjad, mis hagimenetluses olid oluliselt lühemad, kui hagita menetluses). Kohus ei tea poolte ajalugu ja muid asjaolusid, mis tihti kaasomandi jagamise keeruliseks emotsionaalseks lahinguks teevad, poolte koostöövõime on hagita

menetluses alati väiksem. Puudub ka avalik huvi, millega õigustada hagita menetlust. Kaasomandi vaidlused on tihti ka ühisvara jagamises ning sellises olukorras on isikutel kohtumenetluses ebavõrdne olukord. Ühisvara jagamisel on menetlus hagiline ja muul juhul kaasomandi puhul hagita. Ka rahaliste nõuete ja vastastikuste hüvitiste väljamõistmine hagita menetluses on problemaatiline.

Ehkki kaasomandi lõpetamise nõudele sobiv menetlusliik on diskuteeritav, ei ole täiendavate vaidluste suunamine hagita menetluse meede, mis menetlusi lihtsustaks ja tõhustaks. Selle kinnituseks on TsMS § 613 lg 1 p 1 täpselt vastupidine rakenduspraktika. On küsitav, kas kohus peaks (hagita menetluse reegleid kohaldades) kaasomandit jagama viisil, mida ükski menetlusosaline ei ole taotlenud, kuid mida kohus peab õiglasemaks. Menetlust ei lihtsusta ka see, kui kohus asub poolte asemel välja selgitama, kas kinnisasja jagamine reaalosadeks on võimalik, koguma pädevate isikute kinnitusi selle kohta, kas loodavad korteriomandid vastavad KrtS §-s 4 sätestatud nõuetele jne. Küll aga võib nõustuda, et muudatusega hoitaks kokku menetlusosaliste ja esindajate kulusid kohtu ressursi arvelt.

22) Paragrahv 661.

Määruskaebuste menetlemine üksnes ringkonnakohtus on vastuoluline teema. Hagita asjades, eelkõige perekonnaasjades ja maksejõuetusasjades, samuti laiemalt esmase õiguskaitse korras tehtud määruste puhul on määruskaebuste menetlemine maakohtus otstarbekas. Muude määruste puhul ilmselt mitte, eelkõige ei ole see mõistlik lõpplahendite puhul. On raskesti mõistatav, kuidas määruskaebuste esitamine otse ringkonnakohtule kohtumenetlust tervikuna kiirendab ja kohtu ressursse efektiivsemalt kasutab. Ehkki maakohtu töökoormus väheneks, suurendaks see vastavalt ringkonnakohtu töökoormust. Märkimisväärne osa määruskaebuseid on puudustega – muudatuse järgselt tegeleks nende puuduste kõrvaldamisega (sh tasumata riigilõivud) ja kaebuste kättetoimetamisega ringkonnakohus. Tervikuna ei ole selge, millist kokkuhoidu selline muudatus annaks, arvestades ringkonnakohtute tänast suurt töökoormust. Menetluslike määruste puhul (nt esialgne õiguskaitse) ei ole otstarbekas kaotada võimalust maakohtunikul määrust muuta või tühistada. Vastupidiselt ettepaneku eesmärkidele ei kiirendaks ega muudaks selline muudatus menetlust efektiivsemaks.

Mõistetamatuks jääb viidatud segadus, mis kaasneb maakohtu kaebuse osalise rahuldamisega. TsMS § 663 lg 4 ei võimalda maakohtul määruskaebust osaliselt rahuldada.

23) Toetame kõiki teisi TsMS-i muudatusettepanekuid, mida ei ole eelnevalt käsitletud.

Eelkõige on mõistlikud ja vajalikud lihtsustused menetluskulude rahalisel kindlaksmääramisel (kavandatud § 175 lg 4, § 177 lg 2), menetlusabi andmisel (§ 186 lg 5), hagi tagamisel nõutava tagatise piirmäära suurendamine (§ 383 lg 1¹), kohtulahendi valideerimine muul viisil kui digitaalselt allkirjastades (§ 441 lg 1¹), täitemenetluses nõude täitmise aegumise avalduste ja väljaspool kohtumenetlust antava riigi õigusabi taotluste lahendamise kohtust väljaviimine (§ 475 lg 1 p-d 15³ ja 16), esialgse õiguskaitse korras isiku kinnisesse asutusse paigutamise tähtaja pikendamine 10 päevale (§ 534 lg 5), korteriomaniike ja korteriühistu vaheliste rahaliste vaidluste menetlusliigi korrastamine (§ 613 lg 1 p 1).

VIII. Täitemenetluse seadustiku muutmine

1) Paragrahv § 219.

TMS § 219 – kõigi täitemenetlusega seotud kohtumääruste edasikaebeõigus on ebamõistlik. Sisuliselt tähendab see ka korralduslike otsustuste edasikaebeõigust. Nagu menetlusnormides üldiselt on, peaks määruskaebuse esitamise õigus eeldama vastava lahendi edasikaebeõiguse sätestamist (lubatud siis, kui erijuhtumiks ette nähtud). Ka TMS-s on vastavaid erisätteid (§ 62, 177 (4), 218). Paragrahv 219 tuleks tühistada ja vajalikeks juhtudeks kaebeõigus sätestada.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Astrid Asi

kohtu esimees